

Інститут омбудсмена: герменевтичний аспект

Роль омбудсмена в сучасному суспільстві визначається крізь призму невід'ємної частини механізму захисту прав людини та є субсидіарним способом забезпечення прав людини. Це пов'язано в першу чергу з глобалізаційними процесами, загальною концепцією сталого розвитку та поширеністю альтернативних механізмів вирішення спорів, з якими часто асоціюють омбудсменів. Сьогодення характеризується тим, що омбудсмени є важливою та постійнодіючою частиною правових систем у більшості країн світу, і багато країн мають омбудсменів як у державному, так і в приватному секторах. Необхідно підкреслити, що інститут омбудсменів розглядають як новітній інституційний механізм захисту прав людини. У багатьох країнах світу інститут омбудсмену, або уповноваженого з прав людини, є незалежним державним органом та інституційно пов'язаний із системою позасудового захисту прав людини. Правовий статус омбудсменів зарубіжних країн різняться між собою, що пов'язується з такими чинниками: по-перше, належність до різних типів правової системи; по-друге, історичні передумови становлення держави та формування державних органів; по-третє, правова культура суспільства та особи.

Досліджуючи етимологічну основу терміну «омбудсмен» звертаємося до «Юридичної енциклопедії» за редакцією Ю. Шемшученко, відповідно до якої омбудсман (швед, ombudsman, букв. — уповноважена особа, від давньоісл. umbothsmaðr, де umboth — довіреність, повноваження і maðr — людина) — парламентський комісар з прав людини [6].

В наукових джерелах можна зустріти чимало дефініцій «омбудсмен». На нашу думку, чітке тлумачення цієї дефініції ускладнене її поліваріативністю та відсутністю єдиної моделі. Так, Міжнародною асоціацією юристів у 1974 році було надано наступне визначення: «посада, передбачена конституцією або рішенням законодавчого органу чи парламенту, очолювана незалежною посадовою особою високого рівня, відповідальною перед законодавчим органом чи парламентом, яка приймає скарги від потерпілих осіб на дії державних органів, посадових осіб та службовців або діє за власною ініціативою і має повноваження проводити розслідування, рекомендувати коригувальні дії та видавати звіти» [1, с. 2-3].

Вчена Л. Рябовол визначає омбудсмена, як «незалежну публічну особу високого рангу, до повноважень якої належить здійснення контролю, як правило, від законодавчої, іноді від виконавчої влади за станом реалізації прав людини шляхом розгляду скарг на органи публічної влади та дії посадових осіб і проведення відповідних розслідувань» [5, с. 40]. З зазначеної дефініції витікає ще одна важлива функція – здійснення контролю, а омбудсмен визначається, як незалежна публічна особа високого рангу. С. Ківалов розглядає омбудсмена, як інститут субсидіарно застосовуваний у правовому механізмі захисту прав людини та громадянина, діяльність якого доповнює чинні способи захисту прав людини, не скасовуючи й не переглядаючи компетенцію державних органів,

що забезпечують захист і відновлення порушених прав і свобод [3, с. 96]. І. Ієрусалімова також визначає омбудсмена як можливий альтернативний чи необхідний додатковий інститут «ненадійної державної системи, гарант прийняття правомірних рішень та сприяє підвищенню публічної довіри до адміністрації» [2, с. 18].

На наше переконання, найбільш повне визначення омбудсмена дав О. Марцеляк, як «призначений вищими органами державної влади контрольно-наглядний, правозахисний, незалежний, політично нейтральний, одноособовий чи колегіальний орган державної влади (посадова особа), уповноважений конституцією чи законом за власною ініціативою або зверненням громадян контролювати діяльність органів і посадових осіб (насамперед виконавчої гілки влади) з точки зору дотримання ними прав і свобод людини та громадянина, який зазвичай, діє неформально на власний розсуд та рекомендує корегуючі дії, спрямовані на належне забезпечення цих прав і свобод» [4, с. 40].

Отже, аналіз наукових праць на основі герменевтичного методу дослідження дав змогу систематизувати думки правників та дійти висновку що омбудсмен визначається як посадова особа високого рангу, як державний орган, як інститут. Щодо останнього, враховуючи правову природу та правовий статус, інститут омбудсмена необхідно окремо розглядати як політичний інститут, державний інститут та інститут контролю.

Література

1. Dean M. Gottehrer. (2009) Fundamental Elements of An Effective Ombudsman Institution. URL: [file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/1%20%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B8/Stockholm%20Conference%2015.%20Plenary%20Session%20II%20Dear%20Gottehrer%20\(2\).pdf](file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/1%20%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B8/Stockholm%20Conference%2015.%20Plenary%20Session%20II%20Dear%20Gottehrer%20(2).pdf) (дата звернення: 30.09.2024)
2. Ієрусалімова І.О. Формування інституту омбудсмена в Україні: історико-правовий підхід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2014. Випуск 29. Частина 2. Том 2. С. 17-20
3. Ківалов С.В., Залюбовська І.К. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади в Україні: історія, теорія, перспективи: монографія. Одеса: Юридична література, 2004. 152 с.
4. Марцеляк О.В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмена: світовий досвід та українська модель: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2004. 473 с.
5. Рябовол Л.Т. Омбудсмен як інституційно-організаційна гарантія прав і свобод людини: зарубіжний досвід. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2019. Том 30(69) №4. С. 38-43
6. Юридична енциклопедія. За редакцією Ю.С. Шемшученко. URL: <https://leksika.com.ua/20011227/legal/ombudsmen> (дата звернення: 30.09.2024)

Юридичний факультет Національного університету
біоресурсів і природокористування України
Інститут права Львівського державного університету
внутрішніх справ
Юридичний факультет Запорізького національного
університету
Юридичний факультет Сумського Національного
аграрного університету
Студентський науковий гурток «Клуб юних теоретиків»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

учасників

ХVІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ»

17 жовтня 2024 р.

м. Київ

УДК: 340:167.1:378.2

**Матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
«Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»**

П.78

**Проблеми юридичної науки очима молодих науковців : зб. наук. пр. XVIII Всеукр.
наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.) / Укладачка: Віра Качур. К.,
2024. 420 с.**

У збірнику подані наукові здобутки учасників, що присвячені
проблемам юридичної науки.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

**За зміст наукових матеріалів відповідальність несуть їх автори та
наукові керівники**